

ВИБОРЧА АКЦІЯ 1927р. ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

Національна структура населення трьох південно-східних воєводств Польщі давала підстави українцям сподіватись на належне представництво в самоврядних органах. Проте відмова властей протягом довгого часу від проведення виборів, збереження дії анахронічного австрійського закону про вибори, махінації та зловживання в ході виборчої акції дозволили владі повністю контролювати ці органи.

Організація та діяльність органів місцевого самоврядування належить до тих ділянок суспільно-політичного життя будь-якої країни, які безпосередньо зачіпають інтереси найширших верств населення. Особливо важливе значення місцеве самоврядування набуває в багатонаціональних країнах, в першу чергу – для національних меншин. Воно перетворюється на осередок їхнього політичного життя, осередок боротьби за національні, культурні та економічні інтереси. Східна Галичина в цьому плані у міжвоєнний період займала унікальне становище. Опинившись через конкретні історичні причини у складі Польщі, українське населення Східної Галичини аж ніяк не становило національну меншину. За загальноприйнятою цифрою, що підрахована українськими вченими, загальна чисельність українського населення на західноукраїнських землях становила 5587,4 тис. чол., що становить 62,6% від загальної кількості населення краю [1, 128]. З іншого боку, українське суспільство мало певні традиції самоврядного життя ще з часів Австро-Угорщини. Продовжувало діяти старе австрійське самоврядне законодавство, оскільки польський Сейм протягом перших 15 років незалежності так і не зміг виробити і прийняти єдині самоврядні закони. Незважаючи на свою недосконалість, воно давало можливість розвивати національне та культурне життя. Саме органи місцевого самоврядування стали тим дієвим засобом, який дозволив полякам Галичини в умовах австро-угорського панування не лише не піддатись асиміляційним впливам, але й розвинути своє політичне життя. Добре розуміло значення самоврядування й українське

населення Галичини, різними засобами намагаючись не допустити переваги поляків у цих органах. Це призвело до того, що саме в площині самоврядування зіткнулись інтереси двох націй – поляків й українців. Ця тенденція збереглась і після відновлення незалежності Польщі.

На початку 1927р. в органах місцевого самоврядування Східної Галичини панував повний хаос і безладдя. Громадські ради переважно були розпущені. Їхні функції виконували безпосередньо призначені на ці посади так звані наказні комісари. Самоврядування на рівні повітів перебувало в подібному становищі. Не лише українські політичні партії на сторінках своєї партійної преси виявляли невдоволення таким станом речей, але й опозиційні уряду польські політичні угруповання використовували безлад в органах місцевого самоврядування для критики політики уряду в цій сфері. Все це змусило уряд зважитись на призначення виборів на середину 1927р. Але й тут уряд виявився непослідовним. Відхиливши законопроект, запропонований Сеймом, уряд вирішив провести вибори у Східній Галичині на основі старих австрійських самоврядних законів, хоча деякі положення виборчої ординації суперечили окремим статтям польської конституції. Особливо це стосується поділу виборців на так звані курії – виборчі кола, що насправді означало збереження дії майнового цензу, оскільки саме величина сплачуваного податку визначала приналежність виборця до тієї чи іншої курії. А це прямо суперечило положенню польської конституції 1921р., яка гарантувала рівноправність усіх громадян і надання їм рівних політичних можливостей [26, Art. 7].

25 квітня 1927р. міністр внутрішніх справ Ф.Славой-Складковський підписав розпорядження про призначення виборів до сільських і міських громадських рад на території трьох південно-східних воєводств, крім м. Львова [18]. Відповідне розпорядження було розіслано трьом воєводам.

Відразу після призначення виборів була проведена прес-конференція, на якій уряд намагався вмотивувати своє рішення. На ній виступив віце-міністр М. Ярошинський. Зокрема він сказав: “Теперішній стан справ у самоврядуванні є нелегальним і безправним”. Серед причин, які змусили уряд призначити вибори, він назвав: “По-перше – повернення дії права на території Малополющі. Тому що ні

один закон не ліквідував самоврядування на території Малопольщі. По-друге – необхідно усунути комісарів, які зайняли місця виборних громадських органів” [22]. У кінці свого виступу віце-міністр піддав особливо гострій критиці господарську діяльність комісарів. Це досить оригінальна позиція уряду, якщо враховувати той факт, що саме він винен за такий стан речей у самоврядуванні.

Українська і польська преса практично відразу відгукнулись на повідомлення про майбутні вибори. Вже наступного дня “Діло” помістило на своїх сторінках редакційну статтю, яка характеризувала ставлення УНДО до виборів. Висловлювалось різко негативне ставлення до куріальної системи виборів, тим не менше робився висновок, що “...в інших умовах ми мусили б не лише різко поборювати такі вибори, але й їх бойкотувати. Однак, маючи на увазі вищі громадські цілі, мусимо використати цю рідкісну нагоду покласти край комісарській сваволі” [4]. Подібне становище щодо виборів зайняли й інші провідні західноукраїнські політичні партії [21]. 7 травня 1927р. відбулося засідання Головної Управи Української Соціалістично-Радикальної партії (УСРП), на якому була прийнята постанова, що закликала всіх українців без огляду на їх політичну приналежність взяти активну участь у виборах [2]. Навіть орган Української Християнської Організації (УХО) газета “Нова зоря”, що виражала інтереси церковних кіл, опублікувала звернення “Єпископи Галицької провінції до священства і народу”, в якому містився заклик до активної участі у виборах [12]. Не залишились осторонь і старорусини. Газета “Русскій голос” помістила повідомлення про крайовий з’їзд Руської народної організації і про прийняту на з’їзді резолюцію із закликом до активної участі у виборах [13]. Нелегальна КПЗУ, використовуючи легальні та напівлегальні комітети, що створювались за участю Сельробу, Польської партії соціалістичної (ППС) – лівіці також включилась у передвиборну боротьбу, використовуючи її в першу чергу для агітації [І, Арк. 210-218]. Таким чином, західноукраїнські політичні партії всього політичного спектру вирішили взяти активну участь у виборах до сільських і міських громадських рад.

Польські політичні партії також взяли активну участь у підготовці до виборів, за винятком Польської партії соціалістичної (ППС). Головною вимогою цієї партії була ліквідація куріальної системи

виборів і введення п'ятиприкметникового виборчого права (вибори прямі, безпосередні, рівні, таємні, пропорційні). Оскільки виборча ординація не відповідала цим умовам, ППС вирішила бойкотувати вибори. Окружний комітет ППС Східної Малопольщі звернувся до центральних партійних органів з пропозицією бойкотувати вибори. Одночасно на конференції ППС Східної Малопольщі була прийнята відповідна резолюція [20]. Така позиція знайшла підтримку з боку Центрального Виконавчого комітету ППС [21]. Коментуючи відмову ППС взяти участь у виборах, "Діло" писало: "...Чи можемо ми дозволити собі бойкот виборів. Очевидно, ні! Бо чи візьмуть пепесівці участь у виборах, чи ні, польськість на цьому не втратить..." [4]. Саме так і сталося. У зв'язку з виборами до громадських рад польські партії створили єдиний проурядовий блок, до якого увійшли практично всі партії. Поза блоком залишились лише національні демократи (ендеки) та християнські демократи (хадеки) [6].

Активна підготовка до виборів та велике зацікавлення ними з боку українського населення викликало занепокоєння з боку певних польських політичних угруповань. Головна управа "П'яста" провела нараду за участю члена Тимчасового Виділу Самоврядування (ТВС) у Львові сенатора С.Бялого і прийняла постанову про шкідливість виборів для польського "стану посядання". Делегація польського "табору народного" в складі послів З.Сторонського, Я.Заморського та Я.Бриля побувала на прийомі у віце-прем'єр-міністра К.Бартеля і звернула його увагу на те, що майбутні вибори можуть зовсім змінити вигляд громадських рад у Галичині [5]. Навіть коли вибори вже йшли повним ходом, робились спроби їх зупинити. 30 червня 1927р. відбулось засідання Адміністративної комісії Сейму, на якому представник ZLN (Народно-національний союз) посол М.Козловський виступив з вимогою перенести термін виборів до органів місцевого самоврядування у Східній Галичині і Волині. Проведення виборів на підставі австрійської виборчої ординації і відповідних розпоряджень Польської Ліквідаційної Комісії призведе, на думку посла, до штучного, непропорційного зміцнення представництва українського і єврейського населення в громадських радах. У прийнятій резолюції висловлювався заклик до уряду припинити вибори [24]. Проте такі заяви і заклики не

вплинули на становище уряду, який мав підстави сподіватись на сприятливі результати виборів для польської сторони.

Вибори проходили в надзвичайно напруженій боротьбі. Намагаючись за будь-яку ціну і де це можливо забезпечити перевагу польському населенню, державні чиновники всіма можливими способами втручались у хід виборів. Особливо відзначились у цьому питанні наказні комісари. Наприклад, у с.Василеві Великім (пов. Рава-Руська) наказний комісар Леховський за мовчазною згодою повітового відділу самовільно вніс зміни в список виборців, скресливши кілька десятків українців [7]. В с.Нагоряни (пов. Львів) за допомогою погроз наказний комісар домігся того, що з 16 радних було обрано лише 3 українців, хоча село на 2/3 українське [8]. Найбільш поширеним зловживанням під час виборів було невнесення українців у списки виборців. У с.Константинівка (пов. Тернопіль) в IV виборче коло було внесено 30 виборців, хоча насправді право голосу мало більше 200 осіб [9]. Іноді, в разі повної перемоги українців, вибори визнавались недійсними. У с.Воля Висоцька (пов. Жовква), після того як у IV, III, II колах перемогли українці, наказний комісар оголосив вибори недійсними [11]. Аналогічні випадки набули масового характеру, про що, зокрема, свідчить той факт, що приблизно у 80 % громад, де відбулись вибори, було внесено протести з вимогою анулювати їх результати та провести перевибори.

Подібні зловживання, хоча і в менших масштабах, були зафіксовані і під час виборів до міських рад. Наприклад, у м.Яворові, в одному з небагатьох міст, де українці чисельно переважали, були зафіксовані такі зловживання, що Український Виборчий комітет змушений був послати телеграму протесту львівському воеводі та у Міністерство Внутрішніх Справ. У ній, зокрема, говорилося: "До списків виборців свідомо не внесено 800 виборців-українців. З 1100 виборчих протестів відкинуті майже всі. Інтервенції в старостві безуспішні. Просимо усунути зловживання" [10].

Польська влада, закликаючи українську сторону до укладення передвиборчих компромісів, разом з тим висувала неприйнятні умови. У с.Небилові (пов. Калуш) з 6 поляків, які мали право голосу до громадської ради, було обрано 3 [11]. У с.Буцнів (пов. Тернопіль), де

54% населення становлять українці, а 46% - поляки, Польський виборчий комітет запропонував українцям 2 мандати з 32. Українське населення бойкотувало вибори [9]. Безперечно, ці фактори впливу на хід виборів позначилися і на їхніх результатах.

**Результати виборів 1927р.
до органів місцевого самоврядування [17].**

Восходство	Назва о.м.с	Заг. кількість мандатів	Кількість мандатів							
			поляки		українці		євреї		інші	
			Загальна кількість	%	Загальна кількість	%	Загальна кількість	%	Загальна кількість	%
Львівське	гrom. ради	39570	19069	48,2	15986	40,4	991	2,5	3524	8,9
	міські ради	2552	1325	51,9	284	11,1	920	36,1	23	0,9
	повітові ради	377	282	74,8	59	15,6	24	6,4	12	3,2
Терно-пільське	гrom. ради	25274	8766	34,6	15670	62,1	732	2,9	109	0,4
	міські ради	1336	492	36,8	326	24,4	518	38,8	-	-
	повітові ради	268	179	66,8	72	26,9	17	6,3	-	-
Станіс-лавське	гrom. ради	22366	2877	12,8	17845	79,9	1164	5,2	480	2,1
	міські ради	1273	427	33,6	363	28,5	471	37,0	12	0,9
	повітові ради	262	151	57,6	86	32,8	24	9,2	1	0,4

Результати виборів викликали появу ряду матеріалів на сторінках преси з оцінкою успіху тієї чи іншої партії. “Громадський Голос” – орган УСРП – писав: “Якщо розглянути щойно минулу кампанію за вільні громадські вибори, то треба визнати, що на загал і майже без винятку ціла УСРП як організація і її повітові та місцеві сільські організації гідно стали на бойових позиціях...” [3]. Орган УНДО “Свобода” у статті “Як ми провели вибори” визнала: “Аналізуючи результати виборів в цілому, визнаємо, що вони в загальному для нас корисні” [14]. В іншій статті Після громадських виборів – керівництво партії всі заслуги на результати виборів покладає на УНДО [15].

Партійна преса інших українських політичних партій обмежилась лише повідомленнями про результати виборів.

Якщо тон української преси був досить спокійний, то польська преса була занепокоєна результатами виборів, особливо на Волині. "Slowo Polskie" в статті "Самогубна політика" нарікає, що результати виборів принесли погром "польськості" на Волині і болюче зменшення польського "стану посядання" у Східній Галичині. Виною була тут "санация", яка в боротьбі з ендеками довела до проведення виборів [27]. Подібний тон коментарів і краківського "Pustrowanego kurjera codziennego" [25]. Тернопільський "Głos Polski", коментуючи результати виборів до міських рад, з жалем пише: "Найгірше є те, що до міських рад допущено величезну кількість русинів. Вибрано, як правило, рішучих ворогів держави" [19]. Такий тон коментарів польської преси і звинувачення на адресу уряду за такі негативні, з точки зору опозиції, результати виборів змусили уряд до виправдання свого рішення провести вибори. Проурядова варшавська "Ерока" стверджувала: "...навіть за найбільших успіхів виборчої акції поляки не можуть мати впливу на хід самоврядних справ на східних окраїнах" [23].

Кожна з політичних партій, яка взяла участь у виборах, на сторінках своєї партійної преси намагалась перекопати населення, що ті програми та ідеї, які вони висунули в ході виборів, знайшли підтримку серед населення і здобули помітний успіх на виборах. Проте результати виборів, їх національна та політична характеристика дають підставу зробити ряд висновків, які не зовсім збігаються з офіційними заявами керівництва основних політичних партій.

Якщо взяти загальні результати виборів по всіх трьох південно-східних воєводствах Польщі, то ми побачимо, що українці здобули значний успіх у виборах до сільських рад і отримали представництво у міських органах влади. Особливо відчутна перемога українців на виборах до сільських рад у Тернопільському та Станіславському воєводствах. У Тернопільському воєводстві українське сільське населення становило 50,8% [29, 563], а на виборах українці здобули 62,1% мандатів сільських радних. В Станіславському воєводстві ці цифри становлять 78,6% населення і 79,9% мандатів. Лише у Львівському воєводстві, де українське населення мало незначну

чисельну перевагу, завдяки зусиллям адміністративної влади вдалося забезпечити перевагу польській меншості.

Якщо після виборів до сільських громадських рад можна говорити про перемогу українців, то у виборах до міських рад їх успіхи значно менші. Лише в Тернопільському воєводстві вони здобули дещо більшу кількість мандатів міських радних по відношенню до кількості міського населення. При 19,5% міського населення вони здобули 24,4% мандатів міських радних [29, 563]. І хоча поляки також не здобули абсолютної переваги в міських радах, оскільки значну кількість мандатів отримали євреї, тим не менше при розгляді спірних питань єврейські радні завжди блокувались з поляками.

Аналіз виборів був би неповним без їх політичної характеристики. Серед усіх українських політичних партій лише УНДО володіла необхідними людськими і матеріальними ресурсами для підготовки і проведення виборів у межах усього регіону. Серед українських партій найбільшу кількість мандатів здобула УНДО – 52,1%, УСРП – 12,2%, проурядовий УНС – 7,4%, москвофіли 7,3%, Сельроб – 2,9%, комуністи – 0,6%. Значну кількість мандатів здобули безпартійні – 15,9% [16]. З цього приводу польська преса не без задоволення відмітила: “...Значна частина українських радних є безпартійними. Вони лояльні і ні до якої політики не мішаються” [28]. Оцінюючи результати виборів ще і під таким кутом зору, слід зазначити, що заяви в українській пресі про перемогу українців були дещо передчасними.

Ще одна характерна риса устрою самоврядування в Польщі фактично зводила нанівець чисельну перевагу українців у громадських радах. Устрій місцевого самоврядування, побудований на старому австрійському законодавстві, реальну владу в громадах віддавав громадській старшині в особі вйта в селах і бурмістра чи президента в містах. Для призначення на ці посади необхідна була згода і затвердження з боку представника адміністративної влади – старости. Тому чисельність українців-вйтів, не кажучи вже про бурмістрів чи президентів міст, була мінімальною. Навіть коли вся громадська рада складалася з українців, влада не погоджувалась на затвердження вйтом українця, особливо коли він належав до української політичної партії.

Проведені вибори до громадських рад у Східній Галичині лише частково усунули вкрай ненормальні відносини у сфері самоврядування і то здебільшого на рівні сільських і міських громад. Фальсифікації, зловживання під час виборів, втручання державних чиновників хід виборів сприяв перемозі поляків у ряді громад. На результати виборів вплинула відсутність єдності серед українських партій. Вони взяли участь у виборах окремо.

Таким чином, поляки не лише зберегли свій вплив у місцевому самоврядуванні Східної Галичини, але й збільшили його. За умови збереження повного контролю властей над повітовим самоврядуванням, надії українців на те, що самоврядування стане для них тим самим, чим воно було для поляків у часи Австро-Угорщини, були марними.

І. Львівський обласний державний архів. – Ф.1. Оп. 56. Спр. 776.

1. Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянського Україною. – К.: Наукова думка, 1989.-520 с.

2. Громадський голос. – 1927. – 14 травня.

3. Громадський голос. – 1927. – 23 липня.

4. Діло. – 1927. – 29 квітня.

5. Діло. – 1927. – 15 травня.

6. Діло. – 1927. – 4 червня.

7. Діло. – 1927. – 21 червня.

8. Діло. – 1927. – 25 червня.

9. Діло. – 1927. – 29 червня.

10. Діло. – 1927. – 30 червня.

11. Діло. – 1927. – 3 липня.

12. Нова зоря. – 1927. – 5 червня.

13. Русській голос. – 1927. – 26 червня.

14. Свобода. – 1927. – 7 серпня.

15. Свобода. – 1927. – 14 серпня.

16. Свобода. – 1927. – 9 жовтня.

17. Таблица подана за даними, опублікованими в: Felinski M. *Ukraincy w Polsce odrodzonej*. – Warszawa: b.w., 1931. – 140 s.; *Sprawy narodowościowe*. – 1934. – № 5–6. – s.596; *Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za*

pazdziernik, listopad i grudzien 1929r. – Warszawa: b.w., 1930. – s.122–123.

1. Gazeta Łwowska. – 1927. – 27 kwietnia.
2. Głos Polski. – 1927. – 21 sierpnia.
3. Dziennik Ludowy. – 1927. – 18 maja.
4. Dziennik Ludowy. – 1927. – 20 maja.
5. Dziennik Łwowski. – 1927. – 27 kwietnia.
6. Epoka. – 1927. – 8 sierpnia.
7. Pustrowany kurjer codzienny. – 1927. – 2 lipca.
8. Pustrowany kurjer codzienny. – 1927. – 29 lipca.
9. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921r. – Łwow – Warszawa: Atlas, 1926 – 136 s.
10. Słowo Polskie. – 1927. – 10 sierpnia.
11. Słowo Polskie. – 1927. – 20 sierpnia.
12. Sprawy narodowościowe. – 1935. – № 6. S. 561–564.

Николай Иванык. Выборы 1927 г. в органы местного самоуправления Восточной Галиции. Национальная структура населения трех юго-восточных воеводств Польши делала надежды украинского населения на соответственное представительство в местных органах власти. Но отказ властей на протяжении длительного времени от проведения выборов, махинации и грубые нарушения закона о выборах во время их проведения – все это позволило властям сохранить контроль над местным самоуправлением.

Mykola Ivanyk. The election to the local body of self-government in the Eastern Halicia in 1927. The national structure of the population of the three southern – eastern districts in Poland raised the Ukrainian people's hope for certain representation in self-government. During the period of time the government refused to have elections, keeping to the anachronic actions of Austrian electoral legislation, different machinations and over-indulgence in the process of electoral domain gave the chance to the government to keep absolute control over the local self-government.